

Iz spominov

Objavljamo dva odlomka iz spominov Rajka Müllerja in Janeza Vipotnika, ki opisujeta napad na fašistično postojanko Dob na Dolenjskem 26. decembra 1942. leta. Opozarjamo bralce, naj preberejo še odlomek iz Šaranovičevega poročila v 5. knjigi VI. dela Zbornika dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilnem boju jugoslovanskih narodov, in brošuro »Dob — fašistov grob«, ki jo je 1943. leta izdalo Glavno poveljstvo Slovenske narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov.

Rajko Müller-Aci:

NAPAD NA DOB

Štefanovo 1942. leta. Sneg rahlo naletava, ko se spušča brigada po strmi poti v dolino. Ne vem prav, kam smo namenjeni, saj mi beseda Dob ne pove ničesar. Vem samo, da je to grad, v katerem so se na povabilo njegovega lastnika grofa Logotettija vgnezdili fašisti. Na zboru, ki smo ga imeli pred odhodom, je bilo poudarjeno, kako važno je uničiti to postojanko, ker ne pomaga samo moralno fašistom in domačim izdajalcem postavljanje široke mreže manjših postojank na Dolenjskem, ampak tudi resno ovira partizansko gibanje in delo terenskih aktivistov.

Javil sem se med bombaše in tako sem, opasan z bombami, korakal v koloni in si skušal predstavljati naš napad. Po instrukcijah, ki smo jih bombaši dobili pred odhodom, je bila akcija zgrajena na presenečenje, češ to je edina možnost, da grad zavzamemo. Med potjo se nismo mogli pogovarjati, saj je bila zapovedana stroga tišina. To tišino so prekinjali samo glasovi krulečih želodcev, kajti pred akcijo nismo smeli ničesar jesti. Zdelo se mi je, da se vleče pot v meskončnost. Končno smo prišli v dolino. Sneg je še vedno naletaval in skozi snežinke smo kmalu zagledali obrise manjšega grička, na njem pa mogočno stavbo graščine na Dobu. Prišlo je povelje: bombaši naprej! Izluščili smo se iz kolone in pohiteli na njeno čelo, kjer je bil komandant bataljona tov. Vasja (Vasja Zgonec). Ta nas je peljal v bližino hribčka in nam iz zavetja lesene kolibe-čebelnjaka pokazal poslopje, ki je bilo zavito v temo, le na sprednji strani se je videl odsev razsvetljenih oken. Ko sem tako ogledoval stavbo, sem šele razumel, zakaj so jo vse doslej imeli za nezavzetno. Že na zunaj je kazala, da je zgrajena v sicer nekoliko modernejšem slogu od naših značilnih srednjeveških gradov, da pa njeni zidovi zato prav nič ne zaostajajo za zidovi srednjeveških. Težki železni križi na oknih v pritličju so vzbujali resno skrb, kako priti v stavbo. Kdor te graščine ne pozna, si bo težko predstavljal njeno mogočno trdnost. Mislim, da misem bil edini, ki se mu je ob pogledu na zgradbo porodila vroča želja in vizija številnih topov, katerih uničujoči ogenj le s težavo spreminja stavbo v ruševine. Žalostno sem pomislil na naše skromno orožje, katerega udarno moč je predstavljala ena sama predelana dvakilogramska letalska bomba. Temna okna so s pošastnim mirom zrla na nas, kot da bi nas hotela prezirljivo vprašati, kaj iščemo paglavci tod okrog. Vsak vogal stavbe se je zaključeval v štirikotnem podaljšku z oknom na

vsako stran, tako da okoli gradu ni bilo prostorčka, kamor ne bi bilo motrilo temno oko. Ob drugačni priliki bi verjetno z užitkom opazovali mogočno stavbo, pred nami pa je bila posebna naloga, zato ni čudno, da smo si jo ogledovali bolj s kislim obrazom. Videti je bilo, kot da je mogoče vstopiti samo pri glavnih vratih, nad katerimi je po balkonu stopical italijanski stražar. Menda naši ne mislijo, da bomo pozvonili pri glavnih vratih in prosili za prenočišče, mi je šinilo v glavo. V tem pa je nekdo že prinesel lestev. Komandant Vasja nam je raztolmačil, da bomo zlezli po lestvi do okna v prvem nadstropju zadnjega vogalnega podaljška, planili z bombami v dvorano in tako presenetili Italijane. Ura je bila okrog polnoči in Italijani so bili v svojem veseljačenju tako glasni, da se je slišalo prav do nas.

Bili smo pripravljani. Počasi smo se približali steni in prislonili lestev, na katero se je prvi vzel tov. Mile, bombaš iz 2. čete. Bil je precej težak in lestev je nevarno škripala, posebno ko se je za njim pričel vzpenjati še tov. Džoli. Šepet nestrpnosti od zadaj me je priganjal, da sem tudi sam položil nogo na prvo prečko lestve. Lestev je močno zahreščala in se nalomila, oba tovariša pred menoj pa sta se po zadnjicah zapeljala nazaj na tla. Napeto smo prisluhnili, vendar ropot ni povzročil preplaha pri prebivalcih gradu, preslišal ga je tudi stražar, čigar misli so bile verjetno bolj pri pečenki in pijači kot pa pri opazovanju okolice. Tov. Vasja, ki ni spoznal naše nezgode, se je pričel jeziti nad našim ropotanjem in nas priganjati, naj vendar že splezamo po lestvi v grad. Bili smo v nerodnem položaju. Nove lestve nismo utegnili poiskati, ta pa je bila že nevarno nalomljena. Ali bo akcija propadla samo zaradi ene lestve? Ponovno smo se spravili pod okno, prislonili lestev bolj pokonci k steni in spet poskusili srečo. Miletu je tokrat uspelo, da se je prikobalil do okna, ga s puškinim kopitom razbil in skočil v sobo. Sledili so mu — pet bombašev posamez drug za drugim, medtem ko je šesti nekje zaostal. Ko sem se kobalil skozi okno, sem se poizkušal opreti na roko, pri tem pa zadel na neko desko z jabolki in pomarančami ter z vso to ropotijo zgrmel v sobo. Verjetno ta ropot ne bi bil ostal brez posledic, če ne bi bil Mile tedaj že prižgal avionske bombe in jo zakotalil skozi nalahno priprta vrata v dvorano, kjer so veseljačili. Zaslišal se je oglušujoč pok, toliko glasnejši, ker je odmeval po zaprtem prostoru. Naša kratka neodločnost nas je stala kasneje mnogo truda. Če bi bili namreč takoj po eksploziji planili v dvorano, bi bili lahko zajeli vse Italijane brez boja. Tako pa smo oklevali in jim dovolili, da so si opomogli od prvega presenečenja in jo skupaj z domačini pobrisali v drugo nadstropje, kjer so imeli vse svoje orožje. Tako nismo samo zmanjšali učinka presenečenja, ki bi bil lahko popoln, ampak tudi dovolili sovražniku, da je prišel do orožja. Postali smo sicer gospodarji prvega nadstropja, sovražnik pa je zagospodaril v drugem. Na vrhu stopnišča so postavili mitraljez in metali bombe po stopnišču, tako da se jim nismo mogli približati. Med bombaši jih je le nekaj imelo puške, drugi pa smo imeli samo bombe. Nujno nam je bila potrebna pomoč in na naše klicanje nam je tov. Vasja poslal po lestvi mitraljezca Ibarja z njegovim pomočnikom. Ta je svoj mitraljez postavil prav tako na stopnišče, vendar je bilo zaradi zavoja na stopnišču vsako streljanje nesmiselno. Iskali smo izhod iz tega položaja. Ko sem se ozrl na strop, sem videl, da je lesen in opozoril na

Naslovna stran reportaže
Dušana Bravničarja (pseu-
donim Mate) »Dob — fa-
šistov grob«, ki jo je iz-
dalo Glavno poveljstvo Slo-
venske narodnoosvobodilne
vojske in partizanskih od-
redov leta 1943

Dob - fašistov grob

J. L. KNJŽNIK

GLAV. POMEŠT.

J. N. O. V. IN P. O.

to tovariše. Ti so pričeli streljati skozi strop, po krepkem italijanskem odgovoru pa spoznali, da je tudi to nesmiselno. Kaj če bi strop zažgali? Pričeli smo grmaditi na kup vse, kar nam je prišlo gorljivega pod roko, od miz pa do posteljnih žimnic in kmalu je bila grmada tako visoka, da se je skoraj dotikala stropa. Nato smo prižgali. Medtem ko se je ogenj le počasi oprijemal grmade, smo preiskovali sobe v prvem nadstropju. Zajeli smo grofovega sina, ki smo ga po lestvi predali spodaj čakajočim tovarišem. V stranski sobi smo našli nekaj buteljčk, dve celi potici in nekaj pečenih pišk. Čakaje, da ogenj zajame strop, smo se pošteno lotili teh dobrot, tako da smo postali skoraj neokretni. Tu sem tudi prišel do instinktivnega spoznanja, kako ima vsaka stvar le svojo relativno vrednost. Pri pregledovanju sob smo namreč naleteli na vsakovrstne predmete, ki bi bili lahko koristni, in smo pričeli z njimi trpati nahrbtnike. Ko pa sem v predalu komode našel zalogo mila, zdravil in obvez, je vse ostalo romalo iz nahrbtnika, vanj pa zdravila in obveze, medtem ko smo milo metali kar skozi okno. S tem pa smo morali kmalu prenehati, ker se je grmada že močno razgorela, tako da v zadimljenih prostorih mi bilo več mogoče vzdržati. Ko smo opazili, da se je tudi strop že pošteno vnel, smo zapustili prvo nadstropje in se umaknili v pritličje. Tu sem šele spoznal vso masivnost zgradbe, saj so bile stene debele tudi po en meter. V prostorni veži smo

pristavili mitraljez k stopnicam, zaklon pa zgradili iz vreč z moko in en meter visokega ter primerno debelega kolobarja sira parmezana. Kmalu se je zaslilo od zgoraj cepetanje Italijanov, ki so vdrlj v zdaj prazno prvo nadstropje in pričeli razdirati grmado. Skozi okno so pričeli leteli goreči predmeti, vendar to Italijanom ni več koristilo, ker je strop že gorel in zajel počasi ves gornji del poslopja. Zavedali smo se, da Italijanov nikakor ne smemo pustiti v pritličje, zato smo se vsi zbrali v pripravljenosti ob stopnišču. Da bodo dogodki razumljivejši, moram na kratko opisati zgradbo samo. Kot sem že omenil, je bilo stopnišče zgrajeno tako, da je prostor med obema krakoma stopnic izpolnjevala debela stena, na zavoju med obema nadstropjema pa so vodila vrata še v poseben prostor, kjer je bila grajska mlekarina in sirarna oziroma skladišče, ki je spadalo sicer v pritličje. v skladišču samem pa so od vrat vodile stopnice do tal. Tako mi v pritličju kot Italijani v prvem nadstropju smo torej videli samo do zavoja in oba mitraljeza, naš in italijanski, sta bila obrnjena v isto smer. Italijani so stalno streljali in metali bombe, tako da jih nismo mogli napasti. Ena stran torej ni vedela, kaj dela druga. Naenkrat je pri Italijanih nastala tišina. Splazil sem se do zavoja stopnišča, da bi ugotovil vzrok te tišine, a komaj sem prišel do tja, že je prižvižgala mimo mene krogla. Ker sem bil na naši strani zavoja, torej ni bilo mogoče, da bi prišel strel od Italijanov na vrhu stopnišča. Jezem sem se obrnil k našim, naj vendar ne streljajo. Odgovorili so mi, da ni nihče ustrelil. V tem prižvižga že druga krogla. Ker si nisem mogel tega razložiti drugače, kot da strelja nekdo od naših, sem skočil nazaj in se pričel z našimi prepirati. Končno smo ugotovili, da prihajajo strelj skozi zaprta vrata mlekarne. Splazili smo se do vrat mlekarne, jih na hitro odprli in nametali v sobo bomb, nato pa se umaknili. Kot smo kasneje izvedeli, so naredili Italijani skozi strop iz prvega nadstropje luknjo in se pričeli spuščati v mlekarino, naše bombe pa so jih pognale spet nazaj v prvo nadstropje.

Pričelo se je že močno daniti. Brigada je ves ta čas držala okrog gradu obroč in s streljanjem po oknih zadrževala Italijane, likvidaciji postojanke pa se še nismo nič kaj približali. Treba je bilo nekaj storiti, toda kaj? Stopil sem h glavnim vhodnim vratom, jih na stežaj odprli in zaklicali tovarišem zunaj, naj skušajo priti v stavbo. To pa je bilo laže reči kot storiti, kajti kot sem že povedal, je bilo poslopje zgrajeno tako, da ni bilo nikjer mrtvega kota, na katerega bi napadalec lahko računal, saj so z oken lahko pregledali vsako ped zemlje okoli poslopja. Nekaj tovarišev z Radetom Borštmarjem na čelu se je pognalo proti odprtim vratom. Padel je tov. Leon (Hrastarjev s Stare gore), Radeta pa je zračni pritisk od bomb, ki so jih nametali Italijani, dobesedno vrgel skozi vrata k mam v vežo. Sedaj nas je bilo v gradu že 9—10, vendar napredovati nismo mogli. Zakuriti iz pritličja debele opečne oboke ne bi bilo imelo nikakega smisla in tako smo morali čakati, da ogenj v prvem nadstropju opravi svoje.

Takoj ob stopnišču je bila odprtina ognjišča, pokrita s pločevinastim zaslonom. Naslonil sem se nanj in se pogovarjal s tovariši, ko je naenkrat močno zadonelo, mene pa zračni pritisk vrgel na sredo veže. Italijani so namreč spustili skozi kamn bomb, ki je eksplodirala na ognjišču v pritličju. Zaslon me je sicer obvaroval pred drobci, zato pa je bil zračni pritisk

toliko hujši in detonacija v že tako precej zvočnem prostoru izredno močna, tako da sem za nekaj časa kar oglušel.

Medtem sta se zrušila krov in tla drugega nadstropja. Zdi se, da so se Italijani zabarikadirali na nasprotnem koncu stavbe v enem samem prostoru, ker so se borci zunaj pred poslopjem že precej »prosto« sprehajali. Šel sem tudi sam ven. Od pokanja v stavbi sem skoraj oglušel in zunaj sem bil popolnoma omotičen. Odzibal sem se tja, kjer smo pristavili lestev in pričel v snegu iskati puško. V začetku napada sem namreč podal Miletu svojo puško, da je lahko razbil okno v prvem nadstropju, ko smo se vzpenjali po lestvi. Ko je skočil v sobo, je puško odvrigel in tako je puška ostala na tleh. Iskal sem jo najprej pod oknom, nato pa v vedno širših krogih stopil tudi na plano oziroma iz zavetja vogalnega podaljška. Ravno sem brskal po snegu, ko me pokliče komandant Jaka (Rojšek), češ naj se hitro umaknem, ker sem prav lepa tarča za Italijane. Naglušen kot sem bil, si nisem znal razložiti njegovega mahanja z rokami in sem samo dvignil glavo, češ kaj hoče povedati. To mi je rešilo življenje, kajti strel, ki je bil namenjen v glavo, je šel natančno skozi vozal šala, ki sem ga imel okrog vratu. Kot sem kasneje izvedel, je streljal grof, ki je imel kot lovec in dober strelec na vesti tudi edina dva v tej akciji padla tovariša, vodnika Leona Hrastarja in pomočnika mitraljezca Hermana (mekje z Notranjskega).

Šlo je že proti poldnevu drugega dne. Štab je postajal nemiren, ker je akcija predolgo trajala in ker je prišlo obvestilo, da ostale brigade s težavo zadržujejo sovražne kolone, ki hitijo iz Trebnjega in drugod oblegancem na pomoč. Treba je bilo ponovno v akcijo. Oborožen z novimi bombami, sem se spet vzpenjal po lestvi tam kot prvič, le da so me sedaj sprejeli kupi ruševin in ožganih tramov ter razbitih strešnih opek. Le počasi sem preko teh kupov prodiral proti drugemu koncu stavbe, kjer so po mojih računih morali biti Italijani. Seveda ni šlo brez ropota in, ko sem zaslišal italijansko govorico, je preko ožgane stene tudi že priletela bomba. Oblak prahu me je za nekaj časa pregnal nazaj v drug prostor, kajti v prostoru, kamor je padla bomba, se sploh ni dalo dihati. Ko se je prah vsaj malo polegel, sem se previdno splazil nazaj, odvil »kragujevačko« in jo nalahno vrgel preko zidu. Krik na nasprotni strani je povedal, da sem zadel. Pometal sem še ostale bombe, ko pa sem hotel nato naprej v sosednji prostor, mi je zaprla pot neprehodna barikada, ki je nastala sama od sebe, ko se je porušilo ostrešje. Vrnil sem se na tla in povedal, da je nujno potrebna lestev, ker je prehod popolnoma zadelan. Odgovorili so mi, da bodo že opravili sami, jaz naj pa si medtem malo odpočijem. V ušesih mi je še vedno brnelo, zato sem poiskal prostor ob enem izmed ognjev in malo legel.

Bližal se je večer. Ker so prihajale novice, da Tomšičeva brigada me more več zadrževati prodirajočih Italijanov, je štab ukazal umik. Za hlevskimi prostori naj bi se bila enota postrojila v kolono. Spomnil sem se, koliko dobrot je ostalo v mlekarni in sem predlagal tovarišu Cimpermanu (kasnejšemu komandirju čete v I. bataljonu, padlem ob nemški ofenzivi 1943), naj bi jih šla nekaj iskati. Ker je bilo stopnišče v ruševinah, misva mogla skozi vrata, pa tudi skozi okno ne, ker so bili na vseh oknih v pritličju težki železni križi. Ko sva tako stikala za prehodom, zaslišim klicanje. Bil je grof, ki je zahteval razgovor s komisarjem, češ da se pre-

dajo, ker je oficir mrtev, on pa je edini doslej preprečeval predajo. Stekel sem nazaj in povedal komisarju Savincu (Milanu Venišniku), da Italijani ponujajo predajo. Odhod smo seveda preložili. Medtem ko se je komisar Savinc pogovarjal z Italijani in grofom, smo mi spet naredili obroč okrog gradu. Italijani so pristali na brezpogojno predajo in na to, da nam najprej spustijo po vrvi orožje, nato pa pridejo eden po eden še sami po vrvi na tla. Razigranih src smo opazovali, kako nihajo v zraku težke Brede, lahke Brede in drugo orožje, saj je bil to prvi dodatek staremu veteranu Schwarzlosu. Veselje pa nam je kmalu zagrenila ugotovitev, da je vse orožje pomanjkljivo. Povsod so namreč manjkale udarne igle. »A, tako,« smo si mislili, »radi bi nas potegnili za nos.« Vse ujetnike smo spravili v hlev in jih pričeli preiskovati. Ko smo v žepih nekaterih našli udarne igle, smo pregledali še pot, po kateri smo ujetnike vodili do hleva in kmalu zbrali vse manjkajoče dele.

Prepozno so Italijani začeli z: buoni partigiani, non sparare, siamo comunisti, prepozno je italijanski grof odvrigel svojo puško, prepozno je Mavsarjeva družina »spoznala« svojo zmoto. Da preprečimo širjenje sovražnih postojank, prebivalcem mirnske doline pa zagotovimo mir pred sovražnikom in domačimi izdajalci, je moralo pasti njihovo zavetišče Dob, vsa tamkaj zbrana družina pa prejeti zaslužen kazenski udarec.

Kako zagrizeni so bili fašisti, se vidi po tem, da je samo eden skušal pobegniti, pa ga je zadel strel tov. Hasana, ki je skočil za njim. Ko so stali pred puškami, v njihovih očeh ni bilo solza. En sam se je spustil na kolena in jokaje prosil milosti, a mu je njegov sosed pljunil v obraz.

Tako je bila zaključena akcija na postojanko Dob, ki je dala čutiti sovražniku trdo partizansko pest in skupaj z napadom na Ajdovec postavila temelje bodočim uspehom brigade, ki je kmalu zaslovela po zavzemanju utrjenih postojank.

Z bogatim plenom smo se vrnili na Staro goro, od koder je še dolgo odmevala zmagovita pesem.

Janez Vipotnik:

NAPAD NA DOB

Vrnili smo se na Rihpovec in se pripravili za naslednjo nalogo — napad na Dob.

Štab bataljona me je poslal, da sem odšel z domačinom iz Volčjih njiv — Fridlom Vidmarjem iz naše čete v Volčje njive poizvedovat, kako je z italijansko posadko v Dobu.

Dne 25. decembra zgodaj zjutraj sva bila v vasi. Najprej sva se ustavila pri Vidmarjevih. Bili so kmečki prazniki in domači so naju dobro postregli. Nato sva odšla na konec vasi, v hišo, ki je bila najbližja graščini sredi polja. Od tod sem ogledoval grad in ga risal. Najvažnejše je bilo, da je imela graščina v tlorisu na vogalih nekakšne štirioglate stolpe z velikimi okni. Tako so lahko z oken z mitraljezi zelo dobro obvladali vso okolico. Narisal sem tloris graščine in ga oddal, toda zdi se, da tovariši v štabu brigade niso polagali prevelike pozornosti na mojo skico, čeprav